

KSZTAŁTOWANIE SIĘ POSZCZEGÓLNYCH SKARG OSKARŻYCIELSKICH W POLSKIM PROCESIE KARNYM

ARKADIUSZ MATUSIAK*

1. ZWYKŁY AKT OSKARŻENIA

Instytucja sformalizowanego aktu oskarżenia została ukształtowana w polskim systemie prawnym w okresie międzywojennym. Początkowo w oparciu o kodeksy państw zaborczych, a następnie jako własna myśl prawnicza. Począwszy od kodeksu postępowania karnego z 1928 r., wszystkie polskie kodeksy karne procesowe przewidywały, że wniesienie aktu oskarżenia do sądu poprzedzają wykonywane po zakończeniu śledztwa lub dochodzenia czynności, które polegały na sporządzeniu i wniesieniu aktu oskarżenia. W uzasadnieniu projektu kodeksu postępowania karnego z 1928 r. wskazano, że: „Czynności oskarżyciela, bezpośrednio poprzedzające przejście sprawy do sądu wyrokującego stanowią, obok dochodzenia i śledztwa, trzecie stadium postępowania przygotowawczego. Polegają one na opracowaniu i wniesieniu aktu oskarżenia”¹.

Zgodnie z k.p.k. z 1928 r. oskarżycielem publicznym przed wszystkimi sądami był prokurator (art. 55). Kodeks postępowania karnego z 1928 r. stanowił, że prokurator był obowiązany w ciągu dwóch tygodni od daty otrzymania aktu śledztwa złożyć sądowi akt oskarżenia bądź przesłać sędziemu śledczemu wniosek o umorzenie lub uzupełnienie śledztwa (art. 277 § 1 k.p.k. z 1928 r., art. 280 § 1 k.p.k. tekst jedn. z 1932 r. i art. 280 § 1 k.p.k. tekst jedn. z 1939 r.). Jeżeli oskarżony był aresztowany, termin ten wynosił siedem dni (art. 277 § 2 k.p.k. z 1928 r., art. 280 § 2 k.p.k. tekst jedn. z 1932 r., art. 280 § 2 k.p.k. tekst jedn. z 1939 r. i art. 254 § 2 k.p.k. tekst jedn. z 1949 r., art. 246 § 1 k.p.k. tekst jedn. z 1950 r.).

Tak określone terminy dotyczyły spraw, w których toczyło się śledztwo, a nie miały zastosowania do aktu oskarżenia w dochodzeniu lub sporządzanego na pod-

* dr nauk prawnych, adwokat; e-mail: adwokat@arkadiuszmatusiak.pl

¹ A. Mogilnicki, E.S. Rappaport, *Kodeks postępowania karnego z ustawami dodatkowymi* wydany do dnia 27 marca 1928, przypisami, skorowidzem i tablicami porównawczymi. Cz. 2: *Motywy ustawodawcze*, Warszawa 1928, s. 318.

stawie zawiadomienia o przestępstwie². W uzasadnieniu projektu tego kodeksu podkreślono, że gdy chodzi o śledztwo, „są to przede wszystkim sprawy poważniejsze, których przyśpieszenie jest najbardziej potrzebne dla prawidłowego wymiaru sprawiedliwości”³. Nie dotyczyły one dochodzenia, bowiem – jak wskazano w uzasadnieniu projektu kodeksu postępowania karnego – „chwila ukończenia dochodzenia jest często nieuchwytna, gdyż aczkolwiek z czynności dochodzenia sporządza się zapiski, to jednak zapiski te dotyczyć będą tylko czynności dokonanych, może zaś się zdarzyć, że po dokonaniu ostatniej czynności, zaznaczonej w zapiskach, oskarżyciel jeszcze będzie próbował zebrać dalszy materiał, lecz bez rezultatu i zamiarów swoich w zapisach nie uwidoczni. Takie niewidoczniowane zamiary, zajmujące czas i powstrzymujące sporządzenie aktu oskarżenia, mogą się zdarzyć i wtedy, gdy policja prześle zakończone dochodzenie prokuratorowi, a ten będzie chciał je sam uzupełnić”⁴. Wskazane wyżej terminy miały charakter instrukcyjny⁵. Jak słusznie wskazano w uzasadnieniu projektu kodeksu postępowania karnego, „nie można pozbawić prokuratora prawa oskarżania dlatego jedynie, że uchybił terminu. Nie można jednak również pozostawić do uznania prokuratora, jak długo ma trzymać akta po ukończeniu śledztwa. Śledztwo – to już postępowanie karne, ten, przeciwko komu postępowanie karne wszczęto, w wielu przypadkach jest już ograniczony w prawach przez sam fakt wszczęcia postępowania; zbyt przeciąganie sprawy, skoro śledztwo jest już zakończone, byłoby krzywdzące. Trzeba więc ograniczyć prokuratora ścisłymi terminami, których uchybienie wprowadzie nie grozi pozbawieniem możliwości oskarżenia zmusza jednak prokuratora do tłumaczenia się przed swą władzą i usprawiedliwienia zwłoki”⁶.

Oskarżyciel mógł wnieść akt oskarżenia także bez przeprowadzania śledztwa lub dochodzenia, niezwłocznie po otrzymaniu wiadomości o przestępstwie⁷.

Prokurator wnosił akt oskarżenia bezpośrednio do sądu, pomijając sędziego śledczego. „Skoro akt oskarżenia jest podstawą do wszczęcia postępowania przed sądem wyrokującym – czytamy w uzasadnieniu projektu kodeksu postępowania karnego – to do tego sądu wnieść go należy i nie ma żadnej podstawy do wnoszenia go za pośrednictwem sędziego śledczego, co tylko wywołuje zwłokę i zbędną korespondencję”⁸.

Zgodnie z k.p.k. z 1928 r. akt oskarżenia powinien zawierać dane oskarżonego, w tym jego imię i nazwisko oraz inne szczegóły niezbędne do ustalenia jego tożsamości; dokładne określenia zarzucanego czynu ze wskazaniem czasu, miejsca i innych okoliczności jego popełnienia; wskazanie przepisu ustawy karnej, pod który zarzucany czyn podpada; wskazanie sądu, przed którym ma się odbyć rozprawa główna oraz uzasadnienie (art. 279). Do aktu oskarżenia dołączało się wykaz osób, których wezwania oskarżyciel żądał, ze wskazaniem ich adresów, oraz wska-

² K. Sobolewski, A. Laniewski, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Lwów 1939, s. 162.

³ A. Mogilnicki, E.S. Rappaport, *Kodeks postępowania karnego...*, cz. 2, s. 321.

⁴ *Ibidem*, s. 321–322.

⁵ K. Sobolewski, A. Laniewski, *Kodeks postępowania...*, s. 118.

⁶ A. Mogilnicki, E.S. Rappaport, *Kodeks postępowania karnego...*, cz. 2, s. 320–321.

⁷ *Ibidem*, s. 318–319.

⁸ *Ibidem*, s. 322.

zanie innych dowodów, których przeprowadzenie na rozprawie oskarżyciel uważał za niezbędne. Wraz z aktem oskarżenia przysyłało się sądowi akta śledztwa lub dochodzenia oraz inne załączniki sprawy (art. 281).

Ustawą z dnia 27 kwietnia 1949 r. o zmianie przepisów postępowania karnego⁹ w związku z likwidacją sędziego śledczego dokonano zmiany tego przepisu (art. 254 § 1 k.p.k. tekst jedn. z 1949 r., art. 246 § 1 k.p.k. tekst jedn. z 1950 r.), zobowiązując prokuratora do: wniesienia aktu oskarżenia do sądu – w ciągu dwóch tygodni od daty otrzymania akt zamkniętego śledztwa albo od daty zamknięcia prowadzonego przez siebie śledztwa – bądź wydania postanowienia o umorzeniu śledztwa lub zarządzenia uzupełnienia śledztwa.

Po przywróceniu dochodzenia dekretem z dnia 21 grudnia 1955 r. o zmianie przepisów postępowania karnego¹⁰, prokurator – zgodnie z art. 246 § 1 k.p.k. tekst jedn. z 1950 r. – był obowiązany wykonać wskazane wyżej czynności także w dochodzeniu. Uprawnienia do sporządzenia lub i wniesienia aktu oskarżenia miały także organy prowadzące dochodzenie uproszczone.

Kodeksy postępowania karnego z 1969 i 1997 r. w zbliżony sposób regulowały czynności związane ze sporządzeniem aktu oskarżenia. Zgodnie z art. 284 § 1 k.p.k. z 1969 r. w ciągu 14 dni od daty zamknięcia śledztwa, otrzymania akt zamkniętego dochodzenia lub innego zakończenia postępowania przygotowawczego prokurator powinien był wnieść do sądu akt oskarżenia albo wydać postanowienie o umorzeniu lub o warunkowym umorzeniu, albo o zawieszeniu postępowania, lub o uzupełnieniu postępowania przygotowawczego. Jeżeli podejrzany był tymczasowo aresztowany, termin ten wynosił siedem dni (art. 284 § 2 k.p.k. z 1969 r.).

2. UPROSZCZONY AKT OSKARŻENIA

Uproszczony akt oskarżenia pojawił się jako akt oskarżenia sporządzany w sprawach, w których prowadzone było dochodzenie. W kodeksie postępowania karnego z 1928 r. w sprawach przed sądami grodzkimi oskarżenie wnosić mogła policja państwowa i inne organa administracji w granicach określonych przez inne przepisy, o ile prokurator nie działał sam (art. 56). W sądzie grodzkim wystarczało, że akt oskarżenia zawierał oznaczenie osoby oskarżonego i zarzucanego mu czynu (art. 280).

Ze względu na przywrócenie dochodzenia dekretem z dnia 21 grudnia 1955 r. o zmianie przepisów postępowania karnego prokurator – zgodnie z art. 246 § 1 k.p.k. tekst jedn. z 1950 r. – był obowiązany wykonać wskazane wyżej czynności także w dochodzeniu. Uprawnienia do sporządzenia lub i wniesienia aktu oskarżenia miały także organy prowadzące dochodzenie uproszczone. W sprawach o przestępstwa, które przed nowelizacją kodeksu postępowania karnego należały

⁹ Ustawa z dnia 27 kwietnia 1949 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz.U. z 1942 r. Nr 32 poz. 238).

¹⁰ Dekret z dnia 21 grudnia 1955 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz.U. z 1955 r. Nr 46 poz. 309).

do właściwości sądów grodzkich, oskarżycielem publicznym mogła być Milicja Obywatelska lub inne organy administracji – w granicach zakreślonych przez poszczególne ustawy, chyba że działał sam prokurator. Milicja Obywatelska w tych sprawach sama wnosiła akt oskarżenia (art. 5 i 11 § 1 ustawy nowelizacyjnej z dnia 20 lipca 1950 r.). Dekretem z dnia 21 grudnia 1955 r. uprawnienie te ograniczono do organów administracji w granicach zakreślonych przez poszczególne ustawy (art. 5 ustawy nowelizacyjnej z dnia 20 lipca 1950 r. w brzmieniu nadanym przez art. 3 pkt 1 dekretu nowelizacyjnego z dnia 21 grudnia 1955 r.). Ustawą z dnia 28 marca 1958 r. o zmianie przepisów postępowania karnego¹¹ uprawnienia oskarżyciela publicznego w sprawach rozpoznawanych w trybie uproszczonym otrzymały: dyrekcje okręgowe Polskich Kolei Państwowych, przedsiębiorstwa Państwowej Komunikacji Samochodowej oraz miejskie przedsiębiorstwa komunikacyjne w sprawach o przestępstwa z art. 265 k.k. z 1932 r., popełnione na szkodę tych przedsiębiorstw; organy służby zdrowia w sprawach o przestępstwa z art. 31, 32, 33 i 35 ust. 2 i 4 rozporządzenia z dnia 22 marca 1928 r. o dozorze nad artykułami żywności i przedmiotami użytku¹²; zarządy lasów państwowych, rejony lasów państwowych, nadleśnictwa państwowe i parki narodowe w sprawach o przestępstwa z art. 3 § 1 i 2 dekretu z dnia 23 grudnia 1954 r. o zmianie niektórych przepisów o ochronie własności społecznej¹³; organy Państwowej Inspekcji Handlowej w sprawach o ujawnione przez nie w czasie przeprowadzania inspekcji przestępstwa z art. 8, 10, 12 i 13 § 1 ustawy z dnia 13 lipca 1957 r. o zwalczaniu spekulacji i ochronie interesów nabywców oraz producentów rolnych w obrocie handlowym¹⁴ (art. 7 § 1 ustawy nowelizacyjnej z dnia 20 lipca 1950 r. w brzmieniu nadanym przez art. 2 pkt 5 ustawy nowelizacyjnej z dnia 28 marca 1958 r.). Organy te sporządzały i wносиły akt oskarżenia samodzielnie (*arg. ex art. 8 lit. b i d ustawy nowelizacyjnej z dnia 20 lipca 1950 r. w brzmieniu art. 2 pkt 6 ustawy nowelizacyjnej z dnia 28 marca 1958 r.*). Milicja Obywatelska mogła akt oskarżenia sporządzić, lecz zatwierdzał go i wnosił do sądu prokurator (*arg. ex art. 8 lit. d ustawy nowelizacyjnej z dnia 20 lipca 1950 r. w brzmieniu art. 2 pkt 6 ustawy nowelizacyjnej z dnia 28 marca 1958 r.*).

Organy kontroli i rewizji finansowej ministra finansów (Główny Inspektorat Kontrolno-Rewizyjny w Ministerstwie Finansów oraz inspektoraty kontrolno-rewizyjne przy prezydiach wojewódzkich rad narodowych oraz rad narodowych miast wyłączonych z województw) mogły prowadzić dochodzenie (art. 245⁸ § 1 i § 2 k.p.k. z 1928 r.) w sprawach o przestępstwa określone w ustawie karnej dewizowej oraz o przestępstwa popełnione na szkodę Państwa lub jednostek gospodarki uspołecznionej, ujawnione w zakresie działania tych organów. Organom kontroli i rewizji finansowej służyły w zakresie dochodzenia uprawnienia procesowe Milicji Obywa-

¹¹ Ustawa z dnia 28 marca 1958 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz.U. Nr 18 poz. 76).

¹² Rozporządzenie z dnia 22 marca 1928 r. o dozorze nad artykułami żywności i przedmiotami użytku (Dz.U. Nr 36 poz. 343).

¹³ Dekret z dnia 23 grudnia 1954 r. o zmianie niektórych przepisów o ochronie własności społecznej (Dz.U. z 1954 r. Nr 57 poz. 283).

¹⁴ Ustawa z dnia 13 lipca 1957 r. o zwalczaniu spekulacji i ochronie interesów nabywców oraz producentów rolnych w obrocie handlowym (Dz.U. z 1957 r. Nr 39 poz. 171).

telskiej. Zatem mogły – tak jak Milicja Obywatelska – sporządzić akt oskarżenia, lecz zatwierdzał go i wносił do sądu prokurator (art. 3 § 1 i 2 ustawy nowelizacyjnej z dnia 28 marca 1958 r.).

Kodeksy postępowania karnego z 1969 i 1997 r. w zbliżony sposób regulowały czynności związane ze sporządzeniem aktu oskarżenia. W dochodzeniu uproszczonym akt oskarżenia sporządzał i wносił do sądu prowadzący dochodzenie, chyba że prokurator sam to uczynił. Akt oskarżenia sporządzony przez Policję zatwierdzał i wносił do sądu prokurator (art. 422 § 4 i 5 k.p.k. z 1969 r.).

W dochodzeniu uproszczonym uprawnienia do sporządzenia i skierowania aktu oskarżenia do sądu mieli: na mocy ustaw szczególnych: strażnik leśny lub leśnicy, jeżeli przedmiotem przestępstwa było drewno pochodzące z lasów stanowiących własność Skarbu Państwa, z tym że Minister Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych, mógł przyznać to uprawnienie innym pracownikom Służby Leśnej (art. 47 ust. 2 pkt 1, art. 48 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach¹⁵); dyrektor parku narodowego, jego zastępca, nadleśniczy, konserwator obrębu ochronnego, leśniczy, konserwator obwodu ochronnego, podleśniczy, starszy strażnik, strażnik, funkcjonariusz Straży Parku o przestępstwa z art. 290 i 291 k.k. z 1969 r., jeżeli ich przedmiotem było drewno z parku narodowego (art. 16 ust. 6 pkt 1 i 7, art. 18 ust. 1 oraz art. 19 ustawy z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody¹⁶); strażnik Państwowej Straży Łowieckiej, jeżeli przedmiotem przestępstwa jest zwierzyna (art. 39 ust. 2 pkt 7 ustawy z dnia 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie¹⁷); na mocy § 1 i 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 grudnia 1969 r. w sprawie określenia organów uprawnionych do prowadzenia dochodzeń oraz do wnoszenia i popierania oskarżenia w postępowaniu uproszczonym, jak również zakresu spraw im zleconych¹⁸; okręgowe zarządy lasów państwowych, nadleśnictwa państwowe i parki narodowe w sprawach o przestępstwa z art. 199, 213 i 215 § 1 k.k. z 1969 r., jeżeli przedmiotem przestępstwa jest drzewo z lasu państwowego lub parku narodowego; organy Państwowej Inspekcji Handlowej w sprawach o ujawnione przez nie w czasie przeprowadzania inspekcji lub przez kontrolerów społecznych działających na podstawie imiennych upoważnień Państwowej Inspekcji Handlowej przestępstwa z art. 225 § 1 k.k. z 1969 r.; organy Państwowej Inspekcji Sanitarnej w sprawach o przestępstwa z art. 31, 32, 33 i 35 ust. 2 i 4 rozporządzenia z dnia 22 marca 1928 r. o dozorze nad artykułami żywności i przedmiotami użytku¹⁹; organy Polskiego Komitetu Normalizacji, Miar i Jakości w sprawach o przestępstwa

¹⁵ Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz.U. z 1991 r. Nr 101 poz. 444).

¹⁶ Ustawa z dnia 16 października 1991 o ochronie przyrody (Dz.U. z 1991 r. Nr 114 poz. 492 ze zm.).

¹⁷ Ustawa z dnia 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie (Dz.U. z 1995 r. Nr 147 poz. 713).

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 6 grudnia 1969 r. w sprawie określenia organów uprawnionych do prowadzenia dochodzeń oraz do wnoszenia i popierania oskarżenia w postępowaniu uproszczonym, jak również zakresu spraw im zleconych (Dz.U. z 1969 r. Nr 37 poz. 322 ze zm.).

¹⁹ Rozporządzenie z dnia 22 marca 1928 r. o dozorze nad artykułami żywności i przedmiotami użytku (Dz.U. z 1928 r. Nr 36 poz. 343 ze zm.).

z art. 31 ustawy z dnia 8 lutego 1979 r. o jakości wyrobów, usług, robót i obiektów budowlanych²⁰; urzędy skarbowe i inspektorzy kontroli skarbowej w sprawach o przestępstwa z art. 77–79 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości²¹; organy Państwowej Agencji Radiokomunikacyjnej w sprawach o przestępstwa określone w art. 75a ustawy z dnia 23 listopada 1990 r. o łączności²² oraz w art. 52 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji²³, organy Wojsk Ochrony Pogranicza w sprawach o przestępstwa z art. 288 § 2 k.k. z 1969 r.

W dochodzeniu Policja mogła sporządzić akt oskarżenia, lecz wnosił go do sądu prokurator po uprzednim jego zatwierdzeniu (art. 331 § 1 k.p.k.).

3. AKT OSKARŻENIA Z WNIOSKIEM O SKAZANIE BEZ ROZPRAWY

Wniosek o skazanie bez rozprawy pojawił się polskiej procedurze karnej w kodeksie postępowania karnego z 1997 r.; w pierwotnej wersji jako załącznik do aktu oskarżenia. Następnie ewoluował do obecnej wersji, kiedy występuje raz jako akt oskarżenia z wnioskiem o skazanie bez rozprawy, gdy brak jest przyznania się oskarżonego, ale mimo to wina i okoliczności popełnienia czynu nie budzą wątpliwości, i w drugim wariantcie, gdy spełniona jest przesłanka przyznania się i wówczas oskarżyciel wnosi do sądu samoistny wniosek o skazanie bez rozprawy, zamiast aktu oskarżenia.

Do kodeksu postępowania karnego z 1997 r. ustawodawca wprowadził nową formę zakończenia postępowania przygotowawczego w postaci wniosku o skazanie bez przeprowadzenia rozprawy. Jest to instytucja wyrażająca pewnego rodzaju nowy trend w rozwoju prawa karnego procesowego. Takie rozwiązanie bowiem stanowi przejaw konsensualizmu w zakresie podejmowania decyzji procesowych.

W pierwotnych rozwiązaniach przewidzianych w postępowaniu karnym prokurator mógł za zgodą oskarżonego dołączyć do aktu oskarżenia wniosek o skazanie oskarżonego za zarzucany mu występki zagrożony karą nieprzekraczającą pięciu lat pozbawienia wolności bez przeprowadzenia rozprawy i wymierzenie mu kary z zastosowaniem nadzwyczajnego jej złagodzenia, jak również orzeczenie środka karnego pozbawienia praw publicznych, zakazu zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, zakazu prowadzenia pojazdów, obowiązku naprawienia szkody, nawiązki, świadczenia pieniężnego lub podanie wyroku do publicznej wiadomości

²⁰ Ustawa z dnia 8 lutego 1979 r. o jakości wyrobów, usług, robót i obiektów budowlanych (Dz.U. z 1979 r. Nr 2 poz. 7). Dodany przez § 1 pkt 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 sierpnia 1979 r. (Dz.U. z 1979 r. Nr 20 poz. 120).

²¹ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 1994 r. Nr 121 poz. 591). Dodany przez § 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 27 grudnia 1994 r. (Dz.U. z 1994 r. Nr 140 poz. 797), którym pozbawiono tego uprawnienia organy Polskiego Komitetu Normalizacji, Miar i Jakości.

²² Ustawa z dnia 23 listopada 1990 r. o łączności (tekst jedn.: Dz.U. z 1995 r. Nr 117 poz. 564).

²³ Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz.U. z 1993 r. Nr 7 poz. 34 ze zm.). Dodany przez § 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 kwietnia 1996 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 56 poz. 256).

(art. 39 pkt. 1–3, 5–8 k.k.), odstąpienie od wymierzenia kary, czy też warunkowe zawieszenie wykonania kary w sytuacji, gdy okoliczności popełnienia przestępstwa nie budziły wątpliwości, a postawa oskarżonego wskazywała, że cele postępowania zostaną osiągnięte pomimo nieprzeprowadzenia rozprawy (art. 335 § 1 k.p.k.). W przypadku gdy warunki zostały spełnione do wystąpienia z takim wnioskiem, a co więcej, w świetle zebranych dowodów wyjaśnienia podejrzanego nie budziły wątpliwości, można było nie przeprowadzać (art. 335 § 2 k.p.k.) dalszych czynności dowodowych w postępowaniu przygotowawczym.

Warunki skierowania takiego wniosku istotnie zmieniła nowelizacja z dnia 10 stycznia 2003 r.²⁴ Na jej kanwie zrezygnowano ze sporządzenia odrębnego wniosku obok aktu oskarżenia, a wniosek taki mógł być umieszczony w akcie oskarżenia. Jego treścią było wydanie bez przeprowadzenia rozprawy wyroku skazującego i orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kary lub środka karnego. Co więcej, dokonano podwyższenia górnej granicy występku do kary nieprzekraczającej 10 lat pozbawienia wolności.

Warto zwrócić uwagę, że w art. 335 § 1 k.p.k. nie zostały wymienione środki karne, które mogły być w tym trybie orzeczone, co sugeruje, że mógł to być każdy środek karny. Ich zakres został dopiero wyraźnie ograniczony przez art. 343 § 1 k.p.k., stanowiącym podstawę uwzględnienia wniosku, w którym wyraźnie dopuszczono orzeczenie wyłącznie środka karnego wymienionego w art. 39 pkt. 1–3, 5–8 k.k. Ponadto wprowadzono także obowiązek przeprowadzenia czynności, co do których zachodziło niebezpieczeństwo, że nie będzie można ich przeprowadzić na rozprawie (art. 335 § 2 *in fine* k.p.k.), jak również postanowiono, iż uzasadnienie aktu oskarżenia można ograniczyć do wskazania okoliczności świadczących o tym, że popełnienie przestępstwa nie budzi wątpliwości, a postawa oskarżonego wskazuje, że cele postępowania zostaną osiągnięte (art. 335 § 3 k.p.k.).

Kolejna nowelizacja w tym zakresie pojawiła się dnia 27 września 2013 r.²⁵ Zmieniony tą nowelizacją art. 335 § 1 k.p.k. zakładał, że prokurator miał możliwość dołączyć do aktu oskarżenia wniosek o wydanie wyroku i orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar lub innych środków przewidzianych w kodeksie karnym za przypisany mu występki bez przeprowadzenia rozprawy, w sytuacji jeśli okoliczności popełnienia przestępstwa nie budziły wątpliwości, a postawa oskarżonego wskazywała, że cele postępowania zostaną osiągnięte.

Co do zasady uzgodnienie mogło obejmować także poniesienie przez oskarżonego kosztów postępowania. Wniosek stanowił odrębne pismo, tak jak było w pierwotnej jego wersji, i mógł dotyczyć każdego występku, niezależnie od granic ustawowego zagrożenia. Jeśli zaś były spełnione warunki do wystąpienia z wnioskiem, a w świetle zebranych dowodów wyjaśnienia podejrzanego nie budziły wątpliwości, dalszych czynności dowodowych w postępowaniu przygotowawczym

²⁴ Ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. z 2003 r. Nr 17 poz. 155).

²⁵ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r. poz. 1247).

można było nie przeprowadzać, jednakże należało przeprowadzić czynności, co do których zachodziło niebezpieczeństwo, że nie będzie można ich przeprowadzić na rozprawie (art. 335 § 2 k.p.k.). Uzasadnienie wniosku można było ograniczyć do wskazania dowodów świadczących o tym, że okoliczności popełnienia czynu nie budzą wątpliwości, i wskazujących, że cele postępowania zostaną osiągnięte. Do wniosku należało dołączyć wykaz dowodów taki jak przy akcie oskarżenia (art. 335 § 3 k.p.k.).

Ta instytucja doczekała się sporego przemodelowania nowelizacją z dnia 20 lutego 2015 r.²⁶ Zmieniony art. 335 k.p.k. przewidywał, że prokurator mógł skierować wniosek o wydanie na posiedzeniu wyroku skazującego i orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar lub innych środków zamiast aktu oskarżenia (art. 335 § 1 k.p.k.) albo dołączyć do aktu oskarżenia wniosek (art. 335 § 2 k.p.k.).

Warto podkreślić też, że to uprawnienie przysługiwało również nieprokurator-skim organom dochodzenia, za wyjątkiem Policji (art. 325i § 3 k.p.k.).

Zgodnie z brzmieniem art. 335 § 1 k.p.k. prokurator, zamiast z aktem oskarżenia, występował do sądu z wnioskiem o wydanie na posiedzeniu wyroku skazującego w sytuacji, kiedy chodziło o występki; kary i środki, jakie mogły być orzeczone, zostały uzgodnione przez prokuratora i podejrzanego, z tym że uzgodnienie mogło obejmować także wydanie określonego rozstrzygnięcia w przedmiocie poniesienia kosztów procesu; zaproponowana kara mogła wynikać z zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary, a także wniosek mógł opiewać na odstąpienie od wymierzenia kary i orzeczenie wyłącznie środka karnego, przepadku lub środka kompensacyjnego, jeżeli występki był zagrożony karą nieprzekraczającą pięciu lat pozbawienia wolności (art. 60a k.k.); oskarżony przyznał się do winy; w świetle wyjaśnień oskarżonego okoliczności popełnienia przestępstwa i winy nie budziły wątpliwości; postawa oskarżonego wskazywała, że cele postępowania zostaną osiągnięte; uwzględnione zostały również prawnie chronione interesy pokrzywdzonego.

W takiej sytuacji można było zaniechać przeprowadzenia dalszych czynności, z tym że: czynności dowodowych dokonywało się jedynie w niezbędnym do tego zakresie, jeżeli zachodziła potrzeba oceny wiarygodności złożonych wyjaśnień; jeżeli było to konieczne do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem, należało przeprowadzić w niezbędnym zakresie czynności procesowe, a zwłaszcza dokonać oględzin, w razie potrzeby z udziałem biegłego, przeszukania albo oględzin zewnętrznych ciała osoby podejrzanej oraz innych badań niepołączonych z naruszeniem jej integralności ciała, w szczególności pobrania odcisków, fotografowania jej oraz okazania w celach rozpoznawczych innym osobom, a także przedsięwzięcie wobec niej innych niezbędnych czynności, nie wyłączając pobrania krwi, włosów i wydzielin organizmu.

Zgodnie z treścią art. 335 § 3 k.p.k. wniosek miał zawierać: imię i nazwisko oskarżonego, inne dane dotyczące jego osoby, informacje o zastosowaniu środka zapobiegawczego oraz zabezpieczenia majątkowego; dokładne określenie zarzucanego oskarżonemu czynu ze wskazaniem czasu, miejsca, sposobu i okoliczności jego

²⁶ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 396).

popęlnienia oraz skutków, a zwłaszcza wysokości powstałej szkody; wskazanie, że czyn został popełniony w warunkach powrotu od przestępstwa (art. 64 k.k.) lub działania w grupie przestępczej (art. 65 k.k.) albo w okolicznościach powodujących nadzwyczajne obostrzenie kary (art. 37 § 1 k.k.s.); wskazanie przepisów ustawy karnej, pod które zarzucany czyn podpadał; wskazanie sądu właściwego do rozpoznania sprawy i trybu postępowania.

Uzasadnienie wniosku można było ograniczyć do wskazania dowodów świadczących o tym, że okoliczności popełnienia czynu i wina oskarżonego nie budziły wątpliwości oraz że cele postępowania zostaną osiągnięte bez przeprowadzenia rozprawy. Z wnioskiem przekazywało się do sądu materiały postępowania przygotowawczego. Stronom, obrońcom i pełnomocnikom przysługiwało prawo do przejrzenia akt sprawy, o czym należało ich pouczyć (art. 335 § 3 k.p.k.).

Prokurator – zgodnie z art. 335 § 2 k.p.k. – mógł dołączyć do aktu oskarżenia wniosek o wydanie na posiedzeniu wyroku skazującego, wówczas gdy: chodziło o występki; kary i środki, jakie mogły być orzeczone, zostały uzgodnione przez prokuratora i podejrzanego, z tym że uzgodnienie mogło obejmować także wydanie określonego rozstrzygnięcia w przedmiocie poniesienia kosztów procesu; zostały uwzględnione prawnie chronione interesy pokrzywdzonego; okoliczności popełnienia przestępstwa i wina oskarżonego nie budziły wątpliwości; oświadczenia dowodowe złożone przez oskarżonego nie były sprzeczne z dokonаныmi ustaleniami.

Akt oskarżenia nie zawierał wykazu dowodów oraz wniosku o zaniechanie wezwania świadków, gdyż w tym trybie nie przeprowadzało się żadnych dowodów (art. 335 § 2 *in fine* k.p.k.).

Kolejna nowelizacja, z dnia 11 marca 2016 r.²⁷, utrzymała powyższe warunki, z tym że uchylony został art. 60a k.k. przewidujący daleko idące złagodzenie odpowiedzialności podejrzanego decydującego się na skazanie na posiedzeniu. W uzasadnieniu projektu tej ustawy wskazano, że: „Projekt proponuje wyeliminowanie możliwości nadzwyczajnego złagodzenia kary jako autonomicznej konsekwencji materialnoprawnej wydania rozstrzygnięcia o charakterze konsensualnym, gdyż powinno się w tym zakresie stosować ogólne zasady wynikające z art. 60 k.k. Wymierzona kara, również podjęta w drodze rozstrzygnięcia konsensualnego, powinna bowiem być zgodna z dyrektywami jej wymiaru (...) możliwość zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary z uwagi na dobrowolne poddanie się karze czy wniosek o wydanie wyroku skazującego nie spełniają celów postępowania karnego w postaci odpłaty za popełnienie czynu zabronionego”. W związku z tym w aktualnym stanie prawnym kara i środki karne muszą odpowiadać rodzajowi i wymiarowi przewidzianym przez przepisy kodeksu karnego. Do warunków dołączenia do aktu oskarżenia wniosku o skazanie na posiedzeniu dodano wymóg, aby postawa oskarżonego wskazywała, iż cele postępowania zostaną osiągnięte. Co więcej, w związku ze zmianą wymagań co do aktu oskarżenia zawartych w art. 332 § 1 k.p.k. wniosek nie musi wskazywać właściwego trybu postępowania rozpoznania sprawy (art. 335 § 3 k.p.k.).

²⁷ Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r. poz. 437).

4. AKT OSKARŻENIA SKŁADANY PRZEZ POKRZYWDZONEGO DZIAŁAJĄCEGO JAKO OSKARŻYCIEL POSIŁKOWY SUBSYDIARNY

Historycznie rzecz ujmując, genezy skargi subsydiarnej na ziemiach polskich można upatrywać w instytucji oskarżyciela posiłkowego pomocniczego, uregulowanej w austriackiej ustawie procesowej z 1873 r. Mianem oskarżyciela posiłkowego pomocniczego określano pokrzywdzonego, który jako powód cywilny występował z zastępczą skargą cywilną (*die subsidiäre Privatklage*), w sytuacji gdy prokurator uchylił się od podjęcia lub od kontynuowania **ścigania** przed sądem (§ 48 austriackiej ustawy o postępowaniu karnym z 1873 r.)²⁸. Oskarżyciela takiego uznawano za pochodnego w relacji do oskarżyciela publicznego, a zarazem za pełnoprawną stronę procesową postępowania karnego²⁹. Pokrzywdzony, określany jako strona interesowana prywatna, był uprawniony do wniesienia i popierania oskarżenia publicznego, zamiast prokuratora. Uprawnienie pokrzywdzonego materializowało się w trzech przypadkach. Po pierwsze w sytuacji, gdy prokurator odrzucił doniesienie pokrzywdzonego i odmówił **ścigania** sądowego, bądź to natychmiast, bądź też po przeprowadzeniu dochodzeń przygotowawczych. W takim razie pokrzywdzony uzyskiwał uprawnienie do wniesienia w izbie radnej wniosku o wdrożenie **śledztwa** wstępnego, po złożeniu oświadczenia, że przyłącza się do postępowania karnego. Po drugie w sytuacji, gdy prokurator odstąpił od **ścigania** przestępstw, zanim obwinionego oddano prawomocnie w stan oskarżenia, pokrzywdzony zyskiwał uprawnienie do tego, ażeby w przeciągu trzech dni po zawiadomieniu złożyć sędziemu **śledczemu** ustne lub pisemne oświadczenie, że utrzymuje **ściganie** w swej mocy. W przypadku braku zawiadomienia pokrzywdzonego o odstąpieniu przez prokuratora od **ścigania** przestępstw termin na złożenie oświadczenia przez pokrzywdzonego o utrzymaniu **ścigania** w mocy ulegał wydłużeniu do trzech miesięcy po zaniechaniu postępowania. W oświadczeniu takim pokrzywdzony był zobowiązany dokładnie oznaczyć obwinionego i zarzucany mu czyn. Po trzecie w sytuacji, gdy prokurator odstąpił od oskarżenia, gdy oskarżenie już było prawomocne, należało zawiadomić o tym pokrzywdzonego, określanego jako strona interesowana prywatna, oraz o tym, że jest uprawniony utrzymać oskarżenie w swej mocy, ale oświadczenie takie powinien złożyć **sądowi** pierwszej instancji w terminie trzech dni.

Na ziemiach polskich położonych na terenie byłego zaboru pruskiego istniała instytucja oskarżyciela ubocznego (*Nebenkläger*), w oparciu o przepisy niemieckiego kodeksu postępowania karnego z 1877 r. Z kolei na ziemiach byłego zaboru rosyj-

²⁸ J. Makarewicz, *Ustawa o postępowaniu karnym z dnia 23 maja 1873 r. razem z odnoszącymi się do niej ustawami i rozporządzeniami*, Kraków 1904, s. 55 i n.; A. Peretiakowicz (red.), *Encyklopedia prawa obowiązującego w Polsce. Cz. II. Prawo karne, proces karny, uzupełnienie ustroju administracyjnego*, Poznań 1923, s. 130; R. Kmiecik, *Oskarżyciel posiłkowy w procesie karnym*, Warszawa 1977, s. 14; J. Kosonoga, *Instytucja skargi subsydiarnej – zarys problematyki*, MoP 2006, Nr 9, Moduł: prawo karne [online:] <https://czasopisma.beck.pl> [dostęp: 14.04.2022].

²⁹ J. Makarewicz, *Zarys postępowania karnego austriackiego*, Kraków 1909, s. 35–36, 45 i n.

skiego funkcjonowało oskarżenie konkurencyjne. Pokrzywdzony mógł sam skierować skargę do sądów pokoju, niezależnie od policji i władz administracyjnych³⁰.

Instytucja skargi subsydiarnej istniała na ziemiach polskich także pod rządami kodeksów postępowania karnego z 1928 r. i z 1969 r. W pierwotnej wersji kodeksu postępowania karnego z 1928 r. uregulowana została instytucja oskarżyciela posiłkowego, przez którego rozumiano zarówno pokrzywdzonego oskarżającego subsydiarnie, czyli zastępczo względem prokuratora (art. 70 k.p.k. z 1928 r.), jak i pokrzywdzonego konkurującego z prokuratorem w zakresie prawa skargi. Pokrzywdzony miał samoistne prawo do wystąpienia ze skargą do sądu, w sprawach należących do właściwości sądów grodzkich, niezależnie od stanowiska prokuratora w kwestii ścigania (art. 71 k.p.k. z 1928 r.). Tym samym w sprawach o przestępstwa publicznoskargowe mniejszej wagi pokrzywdzony był uprawniony do działania w charakterze oskarżyciela posiłkowego zarówno zamiast prokuratora (zastępczo), jak również niezależnie od prokuratora (konkurencyjnie), a także równocześnie z prokuratorem (ubocznie)³¹. Po zmianach wprowadzonych do kodeksu postępowania karnego w 1932 r. pokrzywdzony, działając na prawach strony, mógł w sprawach należących do sądów grodzkich wnosić i popierać oskarżenie zamiast lub obok prokuratora, natomiast gdy dochodzenie umorzono, mógł wytoczyć oskarżenie, ale jedynie wykazując, że ujawniły się nowe okoliczności uzasadniające oskarżenie³². W okresie powojennym, aż do wprowadzenia kodeksu postępowania karnego z 1969 r., instytucja skargi subsydiarnej nie obowiązywała na ziemiach polskich. W kodeksie postępowania karnego z 1969 r. pojawiła się ponownie pod nazwą oskarżenia typu ubocznego (art. 44 i 45 k.p.k. z 1969 r.). W sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego pokrzywdzony mógł po wniesieniu przez oskarżyciela publicznego aktu oskarżenia aż do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego w pierwszej instancji złożyć oświadczenie na piśmie lub do protokołu rozprawy, że chce działać w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Sąd dopuszczał oskarżyciela posiłkowego do udziału w postępowaniu, jeżeli uznał, że jego udział leżał w interesie wymiaru sprawiedliwości. Z kolei do kodeksu postępowania karnego z 1997 r. powróciła już skarga subsydiarna, uregulowana w rozdziale 5 tego kodeksu³³.

5. AKT OSKARŻENIA W SPRAWACH Z OSKARŻENIA PRYWATNEGO

Pierwszą historyczną formą postępowania karnego była skargowa forma procesu³⁴. Taką formę miały procesy karne w państwie Sumerów, aż po okres starobabiloński, oraz w państwie Hammurabiego. Forma skargowa postępowania karnego występowała też w starożytnej Grecji i w Rzymie. U podstaw formy skargowej

³⁰ B. Budner, *Koncepcje uprawnień oskarżycielskich pokrzywdzonego w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu*, ZNUŁ 1972, Nauki Humanistyczno-Społeczne, seria I/92, s. 24 i n.

³¹ R. Kmiecik, *Oskarżyciel posiłkowy w procesie...*, s. 15.

³² T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 2008, s. 222.

³³ J. Zagrodnik, *Instytucja skargi subsydiarnej w procesie karnym*, Warszawa 2005, s. 1 i n.

³⁴ S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny zarys systemu*, Warszawa 2020, s. 75 i n.

leży zasada, zgodnie z którą wszczęcie procesu karnego możliwe jest wyłącznie w wyniku skargi pokrzywdzonego albo innej strony oskarżycielskiej. Pierwotnie postępowanie karne inicjowała wyłącznie skarga pokrzywdzonego przestępstwem. Następnie, np. w procesie ateńskim, pojawił się podział skarg na publiczne, zwane też popularnymi (*grafé*), za pomocą których postępowanie karne mógł wszcząć każdy obywatel, oraz skargi prywatne (*biké*), do których uprawniony był wyłącznie pokrzywdzony. Dopiero potem w tzw. rzymskim procesie klasycznym pojawił się podział przestępstw **ściganych** z tzw. oskarżenia publicznego (*crimina publica*) oraz z tzw. oskarżenia prywatnego (*delicta privata*). Podobne etapy rozwoju zachodziły też w procesie wczesnogermańskim, w którym wszczęcie postępowania karnego następowało wyłącznie wskutek skargi pokrzywdzonego (*peinliche Klage*). Jednak w drugiej połowie **średniowiecza** skarga karna pokrzywdzonego była stopniowo zastępowana skargą publiczną (*öffentliche Klage*)³⁵.

Tryb prywatnoskargowy stanowi swoisty kompromis pomiędzy najszerzej rozumianą formą kontradiktoryjną procesu karnego a sformalizowaną formą postępowania z urzędu.

Postępowanie prywatnoskargowe znane było zarówno kodeksowi postępowania karnego z 1928 r., jak i z 1969 r.³⁶ Już w okresie międzywojennym dostrzeżona została potrzeba wyodrębnienia postępowania z oskarżenia prywatnego. Zachodziły przesłanki skutecznie zniechęcające organy ścigania do ingerencji w sferę stosunków międzyludzkich, pozostawiając problem restytucji naruszonego porządku prawnego woli samych zainteresowanych. Przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego znalazły się już w pierwszym polskim kodeksie karnym z dnia 11 lipca 1932 r.³⁷, zwanym w doktrynie Kodeksem Makarewicza. W kodeksie tym wyszczególniono kilka przestępstw ściganych z oskarżenia prywatnego: naruszenie nietykalności cielesnej (art. 239), lekkie uszkodzenie ciała (art. 237), naruszenie miru domowego (art. 252), naruszenie tajemnicy korespondencji (art. 253), znieważenie (art. 255), znieważenie (art. 256), uszkodzenie cudzego mienia (warunkiem uznania za przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego było nienaruszenie interesu publicznego – art. 263), przywłaszczenie lub kradzież przedmiotu nieposiadającego wartości materialnej (art. 272). W innych aktach prawnych także znalazły się przestępstwa ścigane w trybie prywatnoskargowym: w rozporządzeniu Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych³⁸: przywłaszczenie prawa do patentu (art. 27 ust. 1) i wykorzystanie wyłączności praw z zarejestrowanego wzoru (art. 113 ust. 1), w ustawie z dnia 2 sierpnia 1926 r.

³⁵ A. Quaritsch, C. Goesch, H. Wangemann, *Kompendium des Deutschen Strafprozesses*, Berlin 1904; E. Kowalewska-Borys [w:] P. Hofmański, C. Kulesza (red.), *System prawa karnego procesowego. Tom VI. Strony i inni uczestnicy postępowania karnego*, Warszawa 2016, LEX prestige [dostęp: 14.04.2022].

³⁶ T. Taras, *Postępowanie w sprawach z oskarżenia prywatnego w świetle przepisów kodeksu postępowania karnego*, NP 1970, Nr 10, s. 1420.

³⁷ Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1932 r. Nr 60 poz. 571).

³⁸ Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych (Dz.U. z 1928 r. Nr 39 poz. 384).

o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji³⁹: korzystanie w celach konkurencyjnych z handlowych lub technicznych tajemnic przedsiębiorstwa, uzyskanych w sposób niezgodny z prawem lub dobrymi obyczajami oraz udzielenie tych tajemnic innym; podanie przez pracownika innym osobom w celach konkurencyjnych lub w celach wyrządzenia szkody przedsiębiorcy tajemnic handlowych lub technicznych przedsiębiorstwa, powierzonych mu z uwagi na stosunek służbowy lub które poznał w związku ze stosunkiem służbowym (art. 10 ust. 1 i 2), a także w powojennej ustawie z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim⁴⁰: przywłaszczenie naruszonego cudzego prawa autorskiego w celu osiągnięcia korzyści materialnej lub osobistej (art. 59 § 2).

Wyszczególnienie wybranych przestępstw do ścigania w odrębnym trybie prywatnoskargowym miało swoje głębsze uzasadnienie. Zdaniem E. Krzymuskiego „powołanie pokrzywdzonego do rozstrzygnięcia o tym, czy należy lub nie należy rozwinąć postępowanie karne, można usprawiedliwić tylko wyjątkowo. Będzie ono mianowicie na miejscu tylko co do przestępstw mniej ważnych i tym się odznaczających, że ich ściganie z urzędu mogłoby w niejednym przypadku wyrządzić osobie, która stała się ich ofiarą, większą krzywdę niż samo ich popełnienie”⁴¹. U podstaw wyodrębnienia przestępstwa ściganych z oskarżenia prywatnego legła potrzeba rezygnacji z ingerencji uprawnionych organów, aby uniknąć niecelowego pokrzywdzenia. Wybrane dobra chronione, takie jak cześć, nietykalność cielesna, tajemnica korespondencji, mir domowy, prawa na dobrach niematerialnych, są ściśle związane z podmiotem, którego dotyczą. Istnieje zatem możliwość, że to co obiektywnie może uchodzić za zło, w subiektywnym odczuciu zainteresowanych nie zasługuje na takie miano. Skarga uprawnionego oskarżyciela jest konieczną i niezbędną przesłanką wszczęcia postępowania karnego. Skarga prywatna, czyli oskarżenie prywatne, w znaczący sposób różni się od przeważającej liczby przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego. W. Daszkiewicz wskazuje, że „chodzi tu właściwie o oświadczenie pokrzywdzonego, że przestępstwo w takim stopniu naruszyło jego prawa, że naruszenie może być zatarte, tylko przez skazanie winnego. (...) W taki to sposób skarga prywatna staje się, aczkolwiek nie jest cechą danego działania przestępnego, istotnym warunkiem jego karalności i wobec tego przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego karalne jest nie absolutnie, samo przez się, ale hipotetycznie, warunkowo, na życzenie pokrzywdzonego w przypadku złożenia przez niego skargi”⁴². Natomiast L. Peiper stał na stanowisku, że prawo skargi jest prawem materialnym i można się go zrzec nawet poza sądem⁴³. Analiza poglądów E. Krzymuskiego, W. Daszkiewicza i L. Peipera prowadzi do wniosku, że uzasadniona potrzeba szczególnego postępowania karnego istniała już

³⁹ Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz.U. z 1930 r. Nr 56 poz. 467).

⁴⁰ Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim (Dz.U. z 1952 r. Nr 34 poz. 234).

⁴¹ E. Krzymuski, *Wykład procesu karnego austriackiego*, Kraków 1910, s. 145.

⁴² W. Daszkiewicz, *Oskarżyciel w polskim procesie karnym*, Warszawa 1960, s. 258.

⁴³ L. Peiper, *Znaczenie przebaczenia i pojednania się stron w sprawach z oskarżenia prywatnego*, GP 1936, Nr 1–3.

u progu polskich kodyfikacji karnych. Ponadto w aktach prawnych nieskodyfikowanych znalazły się przestępstwa prywatnoskargowe.

Podmiotem uprawnionym na podstawie art. 60 § 1 k.p.k. z 1928 r. do wniesienia skargi prywatnej był pokrzywdzony, który w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego wносił i popierał oskarżenie jako oskarżyciel prywatny. Inaczej regulowały prawo do skargi dwa wcześniej wymienione akty prawne: ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji i rozporządzenie o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych. Podmiotami uprawnionymi do wniesienia skargi prywatnej były „osoby uprawnione do powództwa cywilnego”, przy czym prawodawca w innym miejscu stanowił, kto takie uprawnienie posiada. W świetle przepisów pierwszego kodeksu postępowania karnego z 1928 r. uprawnionym do wniesienia skargi prywatnej był pokrzywdzony. Przepis art. 55 k.p.k. z 1928 r. zawierał definicję legalną pokrzywdzonego: „za pokrzywdzonego uważa się osobę, której dobro prawne zostało naruszone lub zagrożone”⁴⁴. Pokrzywdzonym mogła być zarówno osoba fizyczna, osoba prawna, jak i podmiot zbiorowy (np. stowarzyszenie zwykle uregulowane w ustawie z dnia 27 października 1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach)⁴⁵. Oskarżyciel prywatny, wnosząc skargę prywatną, był zobowiązany do uiszczenia zryczałtowanej równowartości kosztów postępowania, która wówczas wynosiła 50 złotych⁴⁶. Nieuiszczenie kosztów wywoływało skutek w postaci pozostawienia sprawy bez rozpoznania.

Jednym z przejawów odmienności postępowania w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego było przekazanie pokrzywdzonemu wszelkich uprawnień procesowych, a zatem stawał się on „panem procesu” (*dominus litis*)⁴⁷. Pokrzywdzony mógł nie tylko wnieść skargę, ale miał też prawo odstąpić od oskarżenia, posiadał inicjatywę dowodową i miał możliwość pojednania się z oskarżonym. Już w pierwszych latach obowiązywania przepisów k.p.k. z 1928 r. (zawierających odpowiednie regulacje o oskarżeniu prywatnym) zwracano szczególną uwagę na możliwość i potrzebę pojednania, złagodzenia sporu i ugodowego zakończenia sprawy. Zarówno w doktrynie, jak i orzecznictwie podkreślano rolę sądu w tym szczególnym procesie. Z. Ziemiński wskazywał, że „interes społeczny wymaga tu, by sędzia był przede wszystkim wychowawcą. Tam, zaś gdzie chodzi o działanie wychowawcze odrzucić trzeba wszelki szablon i każdorazowo traktować sprawę indywidualnie”⁴⁸. Instytucję ugody w postępowaniu z oskarżenia prywatnego regulował art. 42 prawa o sądach obywatelskich⁴⁹. Sąd obywatelski

⁴⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1928 r. Nr 33 poz. 313).

⁴⁵ Ustawa z dnia 27 października 1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 1932 r. Nr 94 poz. 808).

⁴⁶ W. Daszkiewicz, *Ingerencja prokuratora w sprawach o przestępstwa prywatnoskargowe w polskim procesie karnym*, Warszawa 1956, s. 49.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 50.

⁴⁸ Z. Ziemiński, *Ugody w sprawach karnych z oskarżenia prywatnego*, NP 1952, Nr 8–9, s. 50.

⁴⁹ Dekret z dnia 22 lutego 1946 r. – Prawo o sądach obywatelskich (Dz.U. z 1946 r. Nr 8 poz. 64). Art. 42. § 1. W sprawach cywilnych oraz w sprawach karnych, ściganych z oskarżenia prywatnego, sąd obywatelski winien nakłaniać strony do zawarcia ugody wskazując im sposoby, mogące do tego doprowadzić. § 2. Ugodę wpisuje się do protokołu czynności. Należy w niej

miał obowiązek nakłaniania zwaśnionych stron do ugody, wskazując możliwe sposoby ku temu wiodące. Na 450 spraw prywatnoskargowych, które znalazły się na wokandzie na początku lat 50. XX w., aż 42% zakończyło się zawarciem ugody⁵⁰. Kodeks postępowania karnego z 1928 r. nie przewidywał możliwości wniesienia skargi wzajemnej.

W okresie powojennym postępowanie prywatnoskargowe doczekało się odrębnej regulacji w ustawie z dnia 2 grudnia 1960 r. o sprawach z oskarżenia prywatnego⁵¹. Wprowadzono tam wiele rozwiązań dotychczas nieznanych w procesie karnym. Zgodnie z art. 14 tej ustawy w sprawach z oskarżenia prywatnego miały być stosowane przepisy kodeksu postępowania karnego z 1928 r., jeżeli przepisy tej ustawy nie stanowiły inaczej. Należało więc traktować tę ustawę jako nowelizację kodeksu postępowania karnego z 1928 r., uregulowaną w odrębnym akcie normatywnym⁵².

Kodeks postępowania karnego z 1969 r.⁵³ stanowił, że: „Pokrzywdzony może jako oskarżyciel prywatny wnosić i popierać oskarżenie o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego” (art. 49 k.p.k. z 1969 r.). Akt oskarżenia mógł ograniczać się do oznaczenia osoby oskarżonego, zarzuconego mu czynu oraz wskazania dowodów, na których opierało się oskarżenie (art. 434 k.p.k. z 1969 r.). Obligatoryjne było posiedzenie pojednawcze (art. 436 § 1 k.p.k. z 1969 r.).

W Kodeksie karnym z 1969 r.⁵⁴ znalazły się następujące przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego: 1) umyślne lub nieumyślne spowodowanie uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia człowieka, jeśli naruszenie czynności ciała nie trwa dłużej niż siedem dni (art. 156 § 2 i 3 k.k. z 1969 r.); 2) naruszenie miru domowego (art. 171 § 1 k.k. z 1969 r.); 3) naruszenie tajemnicy korespondencji, jeżeli czyn nie dotyczył korespondencji lub wiadomości przeznaczonej dla instytucji państwowej lub społecznej (art. 172 § 1 i 2 k.k. z 1969 r.); zniesławienie (typ podstawowy – art. 178 § 1 k.k. z 1969 r.) i oszczerstwo (typ kwalifikowany zniesławienia – art. 178 § 2 k.k. z 1969 r.); znieważenie (art. 181 § 1 k.k. z 1969 r.); 6) naruszenie nietykalności cielesnej (art. 182 § 1 k.k. z 1969 r.). W ustawach szczególnych również stypizowane były przestępstwa prywatnoskargowe, np. w ustawie z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim⁵⁵: przywłaszczenie prawa autorskiego, naruszenie cudzego prawa autorskiego w celu osiągnięcia korzyści materialnej lub osobistej (art. 59 tej ustawy).

wymienić istotne warunki i sposoby ich wypełnienia. Ugodę po odczytaniu jej podpisują obie strony, a jeżeli strona podpisać się nie może, uczyni to za nią osoba, którą ona wskaże. § 3. Przedmiotem ugody nie może być przejście, ograniczenie lub obciążenie prawa własności do nieruchomości. W takim przypadku sąd obywatelski odsyła strony w celu spisania ugody do notariusza lub do sądu grodzkiego.

⁵⁰ Z. Ziemiński, *Ugody w sprawach karnych...*, NP 1952, Nr 8–9, s. 51.

⁵¹ Ustawa z dnia 2 grudnia 1960 r. o sprawach z oskarżenia prywatnego (Dz.U. z 1960 r. Nr 54 poz. 308).

⁵² E. Skrętowicz, D. Gil [w:] P. Hofmański, F. Prusak (red.), *System prawa karnego procesowego. Tom XIV. Tryby szczególne*, Warszawa 2015.

⁵³ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1969 r. Nr 13 poz. 96).

⁵⁴ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1969 r. Nr 13 poz. 94 ze zm.).

⁵⁵ Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim (Dz.U. z 1952 r. Nr 34 poz. 234 ze zm.).

6. WZAJEMNY AKT OSKARŻENIA

Wzajemny akt oskarżenia to szczególny rodzaj prywatnego aktu oskarżenia. Zarówno kodeks postępowania karnego z 1928 r., jak i kodeks postępowania karnego z 1969 r. nie przewidywały tej instytucji.

Wzajemny akt oskarżenia to instytucja, która pojawiła się w polskiej procedurze karnej dopiero w kodeksie postępowania karnego z 1997 r. Kodeks postępowania karnego z 1969 r., podobnie jak wcześniejsze regulacje, nie dopuszczał skargi wzajemnej. Sąd Najwyższy w 1964 r. przesądził o niedopuszczalności rozpoznania skargi wzajemnej: „rozpoznanie na tej samej rozprawie spraw z wzajemnego oskarżenia prywatnego i wydanie w tych sprawach jednego wyroku stanowi podstawę do uznania wyroku za nieważny”⁵⁶.

7. WNIOSEK O WARUNKOWE UMORZENIE POSTĘPOWANIA

Warunkowe umorzenie postępowania weszło do polskiego systemu prawa i procesu karnego wraz z kodyfikacją z 1969 r. i jako instytucja nowa wzbudziło duże zainteresowanie, czego rezultatem okazały się liczne opracowania naukowe⁵⁷ oraz orzecznictwo⁵⁸. Warunkowe umorzenie postępowania było od początku nowym instrumentem polityki karnej państwa poprzez realizację zasady ograniczenia penalizacji w sprawach drobnych⁵⁹ i stąd przyjęty w literaturze materialnoprawny charakter tej instytucji⁶⁰. Niezależnie jednak od tego, tak pod rządami kodyfikacji z 1969 r., jak i obecnie jest ona regulowana dwoma kodeksami – co do istoty w kodeksie karnym, a co do trybu orzekania w kodeksie postępowania karnego.

Pod rządami kodyfikacji z 1969 r. prokurator sam mógł umorzyć warunkowo postępowanie, sprawując wymiar sprawiedliwości w istocie samodzielnie, bez udziału sądu, rozstrzygając o winie podejrzanego postanowieniem prokuratora. Kodyfikacja karna z 1997 r. tę nieprawidłową⁶¹ praktykę przerwała⁶². Dziś, zgodnie z przepisem art. 336 k.p.k., jeżeli spełnione są przesłanki uzasadniające warunkowe

⁵⁶ Uchwała SN z dnia 9 kwietnia 1964 r., VI KO 1/64, OSNKW 1964, Nr 7–8, poz. 119.

⁵⁷ M. Leonieni, W. Michalski, *Warunkowe umorzenie postępowania karnego w świetle nauki i praktyki sądowej*, Warszawa 1972; A. Marek, *Stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu jako podstawa umorzenia postępowania karnego*, Toruń 1970 oraz podana w tych pozycjach literatura przedmiotu.

⁵⁸ Wytyczne Sądu Najwyższego dotyczące warunkowego umorzenia postępowania, OSNKW 33, Nr 71.

⁵⁹ W. Świda [w:] I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973, s. 152.

⁶⁰ M. Cieślak, *Materialnoprawne oblicze warunkowego umorzenia*, PiP 1971, Nr 3–4; A. Zoll, *Materialnoprawna problematyka warunkowego umorzenia postępowania karnego*, Kraków 1973.

⁶¹ B. Kunicka-Michalska, *Warunkowe umorzenie postępowania karnego w latach 1970–1977*, Warszawa 1982, s. 250–253.

⁶² H. Paluszkiwicz, W. Sych, *Uprawnienia procesowe podejrzanego i pokrzywdzonego w przypadku warunkowego umorzenia postępowania przygotowawczego*, „Nowości Państwa Prawa” 1994, Nr 1–2, s. 13; B. Szyprowski, *Zmiany w instytucji warunkowego umorzenia postępowania karnego (wybrane zagadnienia)*, Prok. i Pr. 2000, Nr 4, s. 124–127.

umorzenie postępowania (art. 66–68 k.k.), prokurator może zamiast aktu oskarżenia sporządzić i skierować do sądu wniosek o takie umorzenie.

8. WNIOSEK O SKAZANIE W POSTĘPOWANIU PRZYSPIESZONYM

W literaturze przedmiotu⁶³ przyjmuje się, że postępowanie przyspieszone pojawiło się pierwszy raz w polskim procesie karnym w ustawie z dnia 22 maja 1958 r. o zastrzeniu odpowiedzialności karnej za chuligaństwo⁶⁴, którą znowelizowano kodeks postępowania karnego z 1928 r. Było ono powiązane z ustawową okolicznością obciążającą, jaką był „chuligański charakter przestępstwa lub wykroczenia” (art. 1 ustawy). Warunkiem zastosowania trybu przyspieszonego było to, aby sprawcę schwytano na gorącym uczynku lub bezpośrednio potem, a popełniony czyn miał charakter chuligański (art. 6 ustawy), prognoza, że kara nie przekroczy sześciu miesięcy aresztu, brak zawiłości sprawy. Jeszcze przed wejściem w życie tej zmiany, na kanwie przepisów o postępowaniu doraźnym⁶⁵, podkreślano, że postępowanie skrócone znajduje swoje uzasadnienie w konieczności „stworzenia skutecznej prewencji generalnej za pomocą szybkiego i surowego wymiaru sprawiedliwości karnej” za najpoważniejsze przestępstwa szczególnie groźne dla porządku prawnego i bezpieczeństwa publicznego⁶⁶. Sama ustawa nie zawierała definicji „chuligańskiego charakteru czynu zabronionego”, a kryteria zaliczenia danego zachowania do tej grupy nie były jasne.

W postępowaniu przyspieszonym, oprócz innych odrębności (brak konieczności wydania postanowienia o wszczęciu postępowania, o przedstawieniu zarzutów czy zamknięciu dochodzenia)⁶⁷, nie sporządzano aktu oskarżenia. Surogatem skargi ini-

⁶³ A. Kaftal, *Postępowania przyspieszone w nowym kodeksie postępowania karnego*, Prob. Praw. 1970, Nr 11–12, s. 24; A. Gaberle, *Postępowanie przyspieszone w polskim procesie karnym (na tle wymagań ustawy oraz badań praktyki)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze” 1975, Nr 72, s. 7; W. Grzeszczyk, *Tryb uproszczony i przyspieszony według ustawy z dnia 10 maja 1985 r. o szczególnej odpowiedzialności karnej* (Dz.U. Nr 23 poz. 101), Prob. Praw. 1985, Nr 8–9, s. 35; K. Eichstaedt, *Postępowanie przyspieszone*, Prok. i Pr. 2007, Nr 6, s. 73; K. Eichstaedt, *Postępowania szczególne w polskim procesie karnym*, Warszawa 2010, s. 227; P. Kruszyński, *Ocena zmian legislacyjnych w zakresie postępowania przyspieszonego* [w:] G. Rejman (red.), *Problemy prawa i procesu karnego. Księga poświęcona pamięci profesora Alfreda Kaftala*, Warszawa 2008, s. 195; Z. Kwiatkowski, *Wniosek o rozpoznanie sprawy w postępowaniu przyspieszonym* [w:] A. Gerecka-Żołyńska i in., *Skargowy model procesu karnego. Księga ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Stachowiakowi*, Warszawa 2008, s. 450; W. Cieślak, *Postępowanie przyspieszone* [w:] P. Hofmański, F. Prusak (red.), *System prawa karnego procesowego. Tom XIV. Tryby szczególne*, Warszawa 2015, s. 154.

⁶⁴ Ustawa z dnia 22 maja 1958 r. o zastrzeniu odpowiedzialności karnej za chuligaństwo (Dz.U. z 1958 r. Nr 34 poz. 153 ze zm.).

⁶⁵ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19 marca 1928 r. o postępowaniu doraźnym (Dz.U. z 1928 r. Nr 33 poz. 315).

⁶⁶ S. Glaser, *Zarys polskiego procesu karnego wraz z prawem o ustroju sądów powszechnych. Przedstawienie porównawcze na tle ustawodawstwa austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego*, Warszawa 1929, s. 265.

⁶⁷ S. Kalinowski, *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 1961, s. 123.

cjującej postępowanie sądowe było zawiadomienie o przestępstwie⁶⁸. Zawiadomienie o przestępstwie mogło przybrać formę pisemną lub ustną, złożoną do protokołu rozprawy głównej przy jej rozpoczęciu. W ustawie brak było wskazania wymaganych elementów treściowych zawiadomienia o przestępstwie, ale ze względu na jego funkcje procesowe powinno ono zawierać dane osobowe oskarżonego, opis zarzucanego mu czynu oraz dowody, w tym listę i dane świadków wezwanych do stawienia na rozprawie⁶⁹. Choć zawiadomienie o przestępstwie składał funkcjonariusz Milicji Obywatelskiej, to nie był on potem oskarżycielem. Funkcję oskarżyciela pełnił prokurator (ewentualnie referendarz śledczy, asesor prokuratury lub delegowany aplikant).

Przepisy procesowe ustawy z dnia 22 maja 1958 r. o zastrzeniu odpowiedzialności karnej za chuligaństwo zostały uchylone przez art. III pkt 14 lit. c ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego⁷⁰.

Następnie postępowanie przyspieszone zostało uregulowane w kodeksie postępowania karnego z 1969 r. (Rozdział 45, art. 446–454), zmodyfikowanym w tym zakresie na mocy ustawy z dnia 10 maja 1985 r. o szczególnej odpowiedzialności karnej⁷¹ oraz na mocy ustawy z dnia 17 czerwca 1988 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa wykroczeń⁷².

Model postępowania przyspieszonego przyjęty w kodeksie postępowania karnego z 1969 r. miał postać trybu szczególnego drugiego stopnia, bowiem w zakresie nieunormowanym stosowane miały być przepisy o postępowaniu uproszczonym.

W świetle przepisów kodeksu postępowania karnego z 1969 r. przesłanki pozytywne dla trybu przyspieszonego to: 1) uprawdopodobnienie popełnienia jednego z występków wymienionych w art. 447 § 1 k.p.k. z 1969 r., czyli: lekkie uszkodzenie ciała (art. 156 § 2 k.k. z 1969 r.), groźba karalna (art. 166 k.k. z 1969 r.), zmuszanie do określonego zachowania (art. 167 § 1 k.k. z 1969 r.), naruszenie miru domowego (art. 171 § 1 k.k. z 1969 r.), znieważenie (art. 181 § 1 k.k. z 1969 r.), naruszenie nietykalności cielesnej (art. 182 § 1 k.k. z 1969 r.), zniszczenie lub uszkodzenie mienia (art. 212 § 1 k.k. z 1969 r.), znieważenie funkcjonariusza albo osoby mu przybranej podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych (art. 236 k.k. z 1969 r.), znieważenie organu państwowego, organizacji politycznej, związku zawodowego, stowarzyszenia użyteczności publicznej lub innej organizacji społecznej (art. 237 k.k. z 1969 r.); 2) chuligański charakter czynu; 3) prognoza, że orzeczona kara nie przekroczy jednego roku pozbawienia wolności lub kara grzywny orze-

⁶⁸ L. Schaff [w:] L. Hochberg, A. Murzynowski, L. Schaff, *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, Warszawa 1959, s. 10.

⁶⁹ W. Cieślak [w:] P. Hofmański, F. Prusak (red.), *System prawa karnego procesowego. Tom XIV. Tryby szczególne*, Warszawa 2015, s. 178.

⁷⁰ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1969 r. Nr 13 poz. 97).

⁷¹ Ustawa z dnia 10 maja 1985 r. o szczególnej odpowiedzialności karnej (Dz.U. z 1985 r. Nr 23 poz. 101).

⁷² Ustawa z dnia 17 czerwca 1988 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa wykroczeń (Dz.U. z 1988 r. Nr 20 poz. 135).

czona obok kary pozbawienia wolności nie przekroczy kwoty 25 000 zł (art. 451 k.p.k. z 1969 r.); 4) ujęcie sprawcy na gorącym uczynku lub bezpośrednio po tym oraz zatrzymanie i doprowadzenie sprawcy do sądu przez Milicję Obywatelską w ciągu 48 godzin; 5) popełnienie przestępstwa na obszarze, na którym dopuszczono stosowanie trybu przyspieszonego⁷³.

W świetle przepisów kodeksu postępowania karnego z 1969 r. przesłanki negatywne dla trybu przyspieszonego to: 1) nieletniość zatrzymanego; 2) recydywa; 3) właściwość sądów wojskowych; 4) zawiłość sprawy.

Na gruncie przepisów kodeksu postępowania karnego z 1969 r. w postępowaniu przyspieszonym można było nie przeprowadzać dochodzenia.

Akt oskarżenia został zastąpiony przez składane przez funkcjonariusza Milicji Obywatelskiej zawiadomienie o przestępstwie, które miało formę pisemną lub było składane ustnie do protokołu rozprawy, oraz wnioski dowodowe. Co prawda przepisy nie precyzowały wymogów treściowych zawiadomienia, ale jako skarga inicjująca postępowanie jurysdykcyjne, musiało ono zawierać dane osobowe oskarżonego, opis zarzucanego mu czynu wraz z kwalifikacją prawną. Zawiadomienie nie wymagało zatwierdzenia przez prokuratora. Charakter prawny zawiadomienia o przestępstwie budził spory w doktrynie co do tego, czy jest to szczególna forma aktu oskarżenia, czy jest to surogat aktu oskarżenia, czy też jest to jedynie zawiadomienie inicjujące postępowanie sądowe bez skargi uprawnionego oskarżyciela i niemające właściwości ani aktu oskarżenia, ani jego surogatu. J. Waszczyński i A. Kordik stali na stanowisku, że zawiadomienie o przestępstwie jest niczym innym jak tylko szczególną formą aktu oskarżenia, gdzie uprawnionym oskarżycielem jest funkcjonariusz Milicji Obywatelskiej⁷⁴. A. Kaftal prezentował pogląd, że zawiadomienie o przestępstwie składane w trybie przyspieszonym jest co prawda szczególną formą aktu oskarżenia, gdzie w drodze wyjątku uprawnienie do jego złożenia przyznano funkcjonariuszom Milicji Obywatelskiej, niebędącym oskarżycielami⁷⁵. W. Daszkiewicz, J. Tylman, J. Bafia, S. Waltoś twierdzili zgodnie, że zawiadomienie o przestępstwie składane przez funkcjonariusza Milicji Obywatelskiej nie jest ani aktem oskarżenia, ani surogatem aktu oskarżenia, a funkcjonariusz Milicji Obywatelskiej nie pełni roli oskarżyciela⁷⁶. W praktyce, w postępowaniu sądowym, rola funkcjonariusza Milicji Obywatelskiej sprowadzała się do złożenia zawiadomienia o przestępstwie wraz z załącznikami, a oskarżycielem był prokurator, którego obecność na rozprawie nie była obligatoryjna (art. 424 w zw. z art. 446 k.p.k. z 1969 r.).

⁷³ Zakres terytorialny stosowania trybu przyspieszonego określał rozporządzeniem Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z Prokuratorem Generalnym Rzeczypospolitej oraz Ministrem Spraw Wewnętrznych po zasięgnięciu opinii właściwej rady narodowej.

⁷⁴ J. Waszczyński, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 1965 r.*, VI KZP 15/65, PiP 1966, Nr 4–5, s. 854–855; A. Kordik [w:] M. Lipczyńska (red.), *Polski proces karny*, Warszawa–Wrocław 1975, s. 470.

⁷⁵ A. Kaftal, *Postępowanie przyspieszone...*, s. 30–33.

⁷⁶ W. Daszkiewicz, *Glosa do Uchwały Sądu Najwyższego z dnia 2 kwietnia 1965 r.*, VI KO 61/64, PiP 1965, Nr 11, s. 767; J. Tylman, *Zasada legalizmu w procesie karnym*, Warszawa 1965, s. 145; J. Bafia [w:] M. Mazur (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 1971, s. 583–584; S. Waltoś, *Postępowania szczególne w procesie karnym*, Warszawa 1973, s. 281–283.

Na mocy ustawy z dnia 10 maja 1985 r. o szczególnej odpowiedzialności karnej oraz na mocy ustawy z dnia 17 czerwca 1988 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa wykroczeń zakresu trybu przyspieszonego został rozszerzony, a odpowiedzialność w tym trybie obostrzona.

Negatywnie ocenianie w literaturze przedmiotu doświadczenia związane ze stosowaniem trybu przyspieszonego⁷⁷ doprowadziły do rezygnacji z niego w pierwotnej wersji k.p.k. z 1997 r. Zarówno w doktrynie, jak i wśród praktyków postępowanie przyspieszone spotkało się z negatywną oceną i krytyką. Zwracano przede wszystkim uwagę na nadużywanie stosowania trybu przyspieszonego pod rządami k.p.k. z 1969 r., niezachowanie w tym trybie minimalnych standardów procesu karnego i wbrew nazwie wydłużenie postępowania z powodu częstych zwrotów sprawy już z postępowania w drugiej instancji do dochodzenia ze względu na niewyjaśnienie sprawy⁷⁸. Jak wynika z uzasadnienia projektu k.p.k. z 1997 r., rezygnacja z postępowania przyspieszonego uzasadniona była tym, że oskarżony miał w tym postępowaniu „zbyt ograniczone możliwości należytego przygotowania obrony i pozbawiony był prawa swobodnego wyboru obrońcy”, a stosowanie tego trybu „często łączyło się z naruszeniem podstawowych praw człowieka”⁷⁹. Nowelizacja z dnia 16 listopada 2006 r.⁸⁰, która obowiązuje od dnia 12 marca 2007 r., tryb przyspieszony został przywrócony do polskiej procedury karnej. Wprowadzenie tej nowelizacji uzasadniano potrzebą radykalnego usprawnienia i zwiększenia efektywności zwalczania przestępczości⁸¹.

W okresie obowiązywania k.p.k. z 1997 r. przepisy o postępowaniu przyspieszonym były wielokrotnie zmieniane. Zmiany wprowadziła także nowela k.p.k. z dnia 27 września 2013 r., która weszła w życie dnia 1 lipca 2015 r.

Te liczne nowelizacje wynikały z uchybień i wadliwości pierwotnych regulacji oraz ich krytyki ze strony doktryny⁸². W literaturze przedmiotu poddaje się analizie zarówno prawny charakter trybu przyspieszonego⁸³, jak i jego modyfikacje wyni-

⁷⁷ J. Błachut, *Postępowanie przyspieszone jako instrument polityki karnej* [w:] S. Waltoś (red.), *Proces karny a polityka karania*, Kraków 1991, s. 62; A. Gaberle, *Zasada trafnej reakcji na przestępstwo a postępowanie uproszczone, przyspieszone i nakazowe* [w:] S. Waltoś (red.), *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci Profesora Mariana Cieślaka*, Kraków 1993, s. 542; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania...*, s. 1047.

⁷⁸ *Opinia Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego z 19.12.2005 r. o projekcie zmiany prawa karnego*, PiP 2006, Nr 2, s. 95–108.

⁷⁹ *Nowe kodeksy karne z uzasadnieniami*, Warszawa 1997, s. 437.

⁸⁰ P. Hofmański, *Po co nam nowe postępowanie przyspieszone?* [w:] K. Krajewski (red.), *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle*, Kraków 2007, s. 197–204.

⁸¹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw, druk sejmowy Nr 495 z 2006 r.

⁸² J. Kosonoga, *Przesłanki postępowania przyspieszonego w sprawach karnych*, FP 2020, Nr 1, s. 72.

⁸³ K. Eichstaedt, *Postępowanie przyspieszone...*, s. 73–89; M. Jeż-Ludwichowska, D. Kala, *Postępowanie przyspieszone – analiza rozwiązań ustawowych* [w:] I. Nowikowski (red.), *Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana Profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, Lublin 2007, s. 215–252; K. Nowicki, *Postępowanie przyspieszone. Uwagi de lege lata i de lege ferenda* [w:] L. Bogunia (red.), *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. 23, Wrocław 2008, s. 69–78.

kające z poszczególnych nowelizacji⁸⁴, a także szczególne zagadnienia związane z pozycją oskarżonego, jego prawem do obrony⁸⁵, uprawnieniami pokrzywdzonego⁸⁶, standardu rzetelnego procesu⁸⁷, konsensualizmu⁸⁸, praktyki stosowania prawa⁸⁹, chuligańskiego charakteru czynu⁹⁰, czy też perspektywy organów ścigania⁹¹.

BIBLIOGRAFIA

- Andrejew I., Świda W., Wolter W., *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973.
- Bogunia L. (red.), *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. XXIII, Wrocław 2008.
- Budner B., *Koncepcje uprawnień oskarżycielskich pokrzywdzonego w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu*, ZNUŁ 1972, Nauki Humanistyczno-Społeczne, seria I/92.
- Cieślak M., *Materialnoprawne oblicze warunkowego umorzenia*, PiP 1971, Nr 3–4.
- Cychosz P., Zimmermann S., *Funkcjonowanie nowego trybu przyspieszonego. Sprawozdanie z badań*, CzPKiNP 2008, Nr 1.
- Darmorost-Sierocińska E., *Zwalczanie przestępczości o charakterze chuligańskim – powrót do przeszłości drogą ku przyszłości?*, GS 2006, Nr 2.
- Daszkiewicz W., *Glosa do Uchwały Sądu Najwyższego z dnia 2 kwietnia 1965 r.*, VI KO 61/64, PiP 1965, Nr 11.

⁸⁴ T. Grzegorzczak, *Nowy model postępowania przyspieszonego w sprawach karnych*, Prok. i Pr. 2010, Nr 4, s. 6–26; W. Grzeszczyk, *Przebieg postępowania przyspieszonego – po nowelizacji k.p.k.*, Prok. i Pr. 2007, Nr 4, s. 34–44.

⁸⁵ R. Kmiecik, *Kwestia poczytalności oskarżonego w postępowaniu przyspieszonym*, Prok. i Pr. 2017, Nr 5, s. 5–12; K. Zgryzek, *Prawo do obrony w postępowaniu przyspieszonym – krok wstecz* [w:] K. Krajewski (red.), *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle*, Kraków 2007, s. 335 i n.

⁸⁶ W. Gliniecki, *Przyspieszanie i usprawnianie postępowania karnego a ochrona interesów pokrzywdzonego*, Prok. i Pr. 2007, Nr 2, s. 59–69; J. Kosowski, *Pouczenie pokrzywdzonego w postępowaniu przyspieszonym* [w:] D. Gil (red.), *Gwarancje praw pokrzywdzonych w postępowaniach szczególnych*, Warszawa 2012, s. 135 i n.; H. Paluszkiewicz, *Sytuacja pokrzywdzonego w postępowaniu przyspieszonym* [w:] D. Gil (red.), *Gwarancje praw pokrzywdzonych w postępowaniach szczególnych*, Warszawa 2012, s. 125–134.

⁸⁷ D. Kala, *Postępowanie przyspieszone a standardy rzetelnego procesu* [w:] D. Kala (red.), *Praworządność i jej gwarancje*, Warszawa 2009, s. 83–98; L.K. Paprzycki, *Rzetelność postępowania przyspieszonego* [w:] A. Gerecka-Żołyńska i in., *Skargowy model procesu karnego. Księga ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Stachowiakowi*, Warszawa 2008, s. 295–305.

⁸⁸ H. Paluszkiewicz, *Kilka uwag o konsensualizmie w postępowaniu przyspieszonym* [w:] A. Przyborska-Klimczak, A. Tarach (red.), *Iudicium et scientia. Księga Jubileuszowa Prof. R. Kmiecika*, Warszawa 2011, s. 303–31.

⁸⁹ P. Cychosz, S. Zimmermann, *Funkcjonowanie nowego trybu przyspieszonego. Sprawozdanie z badań*, CzPKiNP 2008, Nr 1, s. 45–80; K. Dziedzic, *Postępowanie przyspieszone na przykładzie Sądu Rejonowego w Kłodzku*, PWP 2008, Nr 61, s. 155–164; Z. Raczak, *Funkcjonowanie sądów 24-godzinnych w praktyce*, PS 2009, Nr 1, s. 138–150.

⁹⁰ E. Darmorost-Sierocińska, *Zwalczanie przestępczości o charakterze chuligańskim – powrót do przeszłości drogą ku przyszłości?*, GS 2006, Nr 2, s. 13–18; W. Wróbel, *Tryb przyspieszony i występki chuligańskie w projekcie ustawodawczym*, „Prokurator” 2006, Nr 3, s. 12–23.

⁹¹ J. Jaros-Skwarczyńska, H. Skwarczyński, *Postępowanie przyspieszone jako nowy instrument w pracy organów ścigania i sądów*, EP 2007, Nr 1, s. 3–10; M. Praw. 2007, Nr 2.

- Daszkiewicz W., *Ingerencja prokuratora w sprawach o przestępstwa prywatnoskargowe w polskim procesie karnym*, Warszawa 1956.
- Daszkiewicz W., *Oskarżyciel w polskim procesie karnym*, Warszawa 1960.
- Dziedzic K., *Postępowanie przyspieszone na przykładzie Sądu Rejonowego w Kłodzku*, PWP 2008, Nr 61.
- Eichstaedt K., *Postępowania szczególne w polskim procesie karnym*, Warszawa 2010.
- Eichstaedt K., *Postępowanie przyspieszone*, Prok. i Pr. 2007, Nr 6.
- Gaberle A., *Postępowanie przyspieszone w polskim procesie karnym (na tle wymagań ustawy oraz badań praktyki)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze” 1975, Nr 72.
- Gerecka-Żołyńska A., Górecki P., Paluszkiwicz H., Wiliński P. (red.), *Skargowy model procesu karnego. Księga ofiarowana Prof. S. Stachowiakowi*, Warszawa 2008.
- Gil D. (red.), *Gwarancje praw pokrzywdzonych w postępowaniach szczególnych*, Warszawa 2012.
- Glaser S., *Zarys polskiego procesu karnego wraz z prawem o ustroju sądów powszechnych. Przedstawienie porównawcze na tle ustawodawstwa austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego*, Warszawa 1929.
- Gliniecki W., *Przyspieszanie i usprawnianie postępowania karnego a ochrona interesów pokrzywdzonego*, Prok. i Pr. 2007, Nr 2.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 2008.
- Grzegorzczak T., *Nowy model postępowania przyspieszonego w sprawach karnych*, Prok. i Pr. 2010, Nr 4.
- Grzeszczyk W., *Przebieg postępowania przyspieszonego – po nowelizacji k.p.k.*, Prok. i Pr. 2007, Nr 4.
- Grzeszczyk W., *Tryb uproszczony i przyspieszony według ustawy z dnia 10 maja 1985 r. o szczególnej odpowiedzialności karnej (Dz.U. Nr 23 poz. 101)*, Prob. Praw. 1985, Nr 8–9.
- Hochberg L., Murzynowski A., Schaff L., *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, Warszawa 1959.
- Hofmański P., Kulesza C. (red.), *System prawa karnego procesowego. Tom VI. Strony i inni uczestnicy postępowania karnego*, Warszawa 2016, LEX prestige [dostęp: 14.04.2022].
- Hofmański P., Prusak F. (red.), *System prawa karnego procesowego. Tom XIV. Tryby szczególne*, Warszawa 2015.
- Jaros-Skwarczyńska J., Skwarczyński H., *Postępowanie przyspieszone jako nowy instrument w pracy organów ścigania i sądów*, EP 2007, Nr 1.; M. Praw. 2007, Nr 2.
- Kaftal A., *Postępowania przyspieszone w nowym kodeksie postępowania karnego*, Prob. Praw. 1970, Nr 11–12.
- Kala D. (red.), *Praworządność i jej gwarancje*, Warszawa 2009.
- Kalinowski S., *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 1961.
- Kmiecik R., *Kwestia poczytalności oskarżonego w postępowaniu przyspieszonym*, Prok. i Pr. 2017, Nr 5.
- Kmiecik R., *Oskarżyciel posiłkowy w procesie karnym*, Warszawa 1977.
- Kosonoga J., *Instytucja skargi subsydiarnej – zarys problematyki*, MoP 2006, Nr 9, Moduł: prawo karne [online:] <https://czasopisma.beck.pl> [dostęp: 14.04.2022].
- Kosonoga J., *Przesłanki postępowania przyspieszonego w sprawach karnych*, FP 2020, Nr 1.
- Krajewski K. (red.), *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle*, Kraków 2007.
- Krzymski E., *Wykład procesu karnego austriackiego*, Kraków 1910.

- Kunicka-Michalska B., *Warunkowe umorzenie postępowania karnego w latach 1970–1977*, Warszawa 1982.
- Leonieni M., Michalski W., *Warunkowe umorzenie postępowania karnego w świetle nauki i praktyki sądowej*, Warszawa 1972.
- Lipczyńska M. (red.), *Polski proces karny*, Warszawa–Wrocław 1975.
- Makarewicz J., *Ustawa o postępowaniu karnym z dnia 23 maja 1873 r. razem z odnoszącymi się do niej ustawami i rozporządzeniami*, Kraków 1904.
- Makarewicz J., *Zarys postępowania karnego austriackiego*, Kraków 1909.
- Marek A., *Stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu jako podstawa umorzenia postępowania karnego*, Toruń 1970.
- Mazur M. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 1971.
- Mogilnicki A., Rappaport E.S., *Kodeks postępowania karnego z ustawami dodatkowymi wydanymi do dnia 27 marca 1928, przypisami, skrótem i tablicami porównawczymi. Cz. 2: Motywy ustawodawcze*, Warszawa 1928.
- Nowe kodeksy karne z uzasadnieniami*, Warszawa 1997.
- Nowikowski I. (red.), *Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana Prof. E. Skrętowiczowi*, Lublin 2007.
- Paluszkiewicz H., Sych W., *Uprawnienia procesowe podejrzanego i pokrzywdzonego w przypadku warunkowego umorzenia postępowania przygotowawczego*, „*Nowości Państwa Prawa*” 1994, Nr 1–2.
- Peiper L., *Znaczenie przebaczenia i pojednania się stron w sprawach z oskarżenia prywatnego*, GP 1936, Nr 1–3.
- Peretiakowicz A. (red.), *Encyklopedia prawa obowiązującego w Polsce. Cz. II. Prawo karne, proces karny, uzupełnienie ustroju administracyjnego*, Poznań 1923.
- Przyborska-Klimczak A., Tarach A. (red.), *Iudicium et scientia. Księga Jubileuszowa Prof. R. Kmiecika*, Warszawa 2011.
- Quaritsch A., Goesch C., Wangemann H., *Kompendium des Deutschen Strafprozesses*, Berlin 1904.
- Raczak Z., *Funkcjonowanie sądów 24-godzinnych w praktyce*, PS 2009, Nr 1.
- Rejman G. (red.), *Problemy prawa i procesu karnego. Księga poświęcona pamięci profesora Alfreda Kaftala*, Warszawa 2008.
- Sobolewski K., Laniewski A., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Lwów 1939.
- Szyprowski B., *Zmiany w instytucji warunkowego umorzenia postępowania karnego (wybrane zagadnienia)*, Prok. i Pr. 2000, Nr 4.
- Taras T., *Postępowanie w sprawach z oskarżenia prywatnego w świetle przepisów kodeksu postępowania karnego*, NP 1970, Nr 10.
- Tylman J., *Zasada legalizmu w procesie karnym*, Warszawa 1965.
- Waltoś S., *Postępowania szczególne w procesie karnym*, Warszawa 1973.
- Waltoś S. (red.), *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci Profesora Mariana Cieślaka*, Kraków 1993.
- Waltoś S. (red.), *Proces karny a polityka karania*, Kraków 1991.
- Waltoś S., Hofmański P., *Proces karny zarys systemu*, Warszawa 2020.
- Waszczyński J., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 1965 r.*, VI KZP 15/65, PIP 1966, Nr 4–5.
- Wróbel W., *Tryb przyspieszony i występki chuligańskie w projekcie ustawodawczym*, „*Prokurator*” 2006, Nr 3.

Zagrodnik J., *Instytucja skargi subsydiarnej w procesie karnym*, Warszawa 2005.

Ziemiński Z., *Ugody w sprawach karnych z oskarżenia prywatnego*, NP 1952, Nr 8–9.

Zoll A., *Materiałnoprawna problematyka warunkowego umorzenia postępowania karnego*, Kraków 1973.

KSZTAŁTOWANIE SIĘ POSZCZEGÓLNYCH SKARG OSKARŻYCIELSKICH W POLSKIM PROCESIE KARNYM

Streszczenie

W opracowaniu poruszono problematykę kształtowania się poszczególnych skarg oskarżycielskich w polskim procesie karnym. W pierwszej kolejności omówiono zwykły oraz uproszczony akt oskarżenia, a następnie akt oskarżenia z wnioskiem o skazanie bez rozprawy. Odrębne rozważania poświęcono skardze subsydiarnej, prywatnemu oraz wzajemnemu aktowi oskarżenia. Analizie poddano także wniosek o warunkowe umorzenie postępowania oraz wniosek o skazanie w postępowaniu przyspieszonym. W opracowaniu przeanalizowano główne tendencje zmian legislacyjnych oraz przedstawiono motywy ustawodawcze i stanowisko doktryny.

Słowa kluczowe: akt oskarżenia, skarga oskarżycielska, zasada skargowości, prywatny akt oskarżenia, skarga subsydiarna, wniosek o warunkowe umorzenie postępowania

DEVELOPMENT OF PARTICULAR ACCUSATORY COMPLAINTS IN THE POLISH CRIMINAL TRIAL

Abstract

The paper discusses the issue of the development of particular accusatory complaints in the Polish criminal trial. In the first place, a standard indictment and a simplified one, and next an indictment with a motion to issue a sentence without a trial are discussed. Separate deliberations are devoted to a subsidiary complaint, and a private and mutual indictment. In addition, a motion to conditionally suspend a proceeding and a motion to issue a sentence in an accelerated proceeding are analysed. The article also analyses the main tendencies towards legislative changes and presents legislative motives and the stance of the doctrine.

Keywords: indictment, accusatory complaint, accusatorial procedure principle, private indictment, subsidiary complaint, motion to conditionally suspend a proceeding